

Uit: Minke Douwes, Marie-José Klaver en Laurie Bastemeijer (red) *Zij/haar, Een ABC van lesbische literatuur*. Uitgeverij kleine Uil, Groningen 2024

Minke Douwes over *De huilende libertijn* van Andreas Burnier

Feest der herkenning

Mijn oorspronkelijke exemplaar ben ik kwijt: uitgeleend en nooit meer teruggekregen. Een paar jaar geleden kocht ik tweedehands de Salamander pocketversie. Uit schatplichtigheid. Dit werk mocht in mijn boekenkast niet ontbreken! Negentien was ik toen ik *De huilende libertijn* (1970) van Andreas Burnier voor het eerst las. Ik studeerde geneeskunde in Amsterdam.

Qua vorm en lengte is *De huilende libertijn* zeker geen klassieke roman. Het is een originele mengeling van feministisch schotschrift, coming-of-age-story, science fiction en picaresk avonturenverhaal. De auteur moest voor haar hoogst eigenzinnige kijk op de patriarchale, heteronormatieve samenleving buiten de geijkte kaders van het genre treden.

Een jaar eerder was ik op de eerste dag dat we college hadden, volledig onverwacht, genadeloos getroffen door de aanblik van een meisje, links vooraan beneden in de zaal. Ik had nog een vriendje ergens zitten, van de middelbare school. Maar dit, wat ik nu voelde, deed alles verbleken wat ik eerder had ervaren. Ik wist: dit was verliefdheid. Het heftig verlangen naar contact overstemde mijn gewoonlijke schuchterheid en ik sprak haar aan. We raakten bevriend. Maar helaas - het gros der meisjes valt nu eenmaal louter op jongens - mijn liefde werd niet beantwoord.

Toen ik in de zomer tussen het eerste en tweede jaar als mentor van de introductieweek opnieuw in vuur en vlam raakte voor een medestudente, werd het me benauwd te moede. Eén keer kon toeval zijn, maar twee keer begon op een patroon te lijken. Ik biechtte mijn voorkeur op bij mijn ouders en ging op zoek naar leesvoer, informatie, lotgenoten om met het verschijnsel in het reine te komen. In het *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*, van mijn oudere zus, las ik voor het eerst het woord dat bij mijn gevoelens paste: lesbisch. Het deed me huiveren. Lesbisch, dat hoorde bij de bleekzuchtige verschijning van de schrijfster Anna Blaman, over wie ik mijn zus had horen praten toen ze voor Nederlands een werkstuk over haar boeken had gemaakt. Uitgesloten worden, eenzaam zijn, waren de associaties. Niet zorgeloos zoenen in het lentegras, trots met je geliefde hand in hand over straat. Een andere klassieker, *The Well of Loneliness* van Radclyffe Hall, stemde al evenmin vrolijk: de hoofdpersoon van dit boek pleegt uiteindelijk zelfmoord. Voorts las ik *De schaamte voorbij* van Anja Meulenbelt en *Twee vrouwen* van Harry Mulisch. Het bleef behelpen.

Ook mijn tweede verliefdheid werd niet beantwoord. Wederom werd mijn gezelschap door het betreffende meisje op prijs gesteld - doordeweeks zagen we elkaar iedere dag - maar niet om fysiek mee te verkeren, zoals dat heet. We deelden een lichaam op het Anatomisch Laboratorium, een dood lichaam wel te verstaan; zes weken snijpracticum, nabijheid in een wolk van formaldehyde.

Op zich was het fijn om weer bevriend te zijn met meisjes die ik leuk vond. In de derde klas van de middelbare school was de aansluiting die ik tot dan toe met mijn klasgenoten had verdwenen. Mijn toenmalige vriendinnen begonnen zich opeens met make-up en jongens bezig te houden. De jongens in de klas bekommerden zich vooral om wis-, schei- en natuurkunde. Na elk proefwerk vergeleken ze de behaalde cijfers. Vaak had ik het hoogste. Maar ik telde niet mee in de rangorde, zeiden ze. Dat schokte mij. Nergens thuis, tussen wal en schip, viel ik in de vierde ten prooi aan de avances van een jonge leraar. Dat maakte de verwarring compleet. Ik liet mijn haar kort knippen en bracht de pauzes bij voorkeur in de schoolbibliotheek door. In 5 vwo kwam een nieuwe jongen in de klas naast mij te zitten, hij had eerst mavo en havo gedaan. Ook hij stond er een beetje buiten; hij tekende, schreef gedichten. We raakten bevriend en hij werd mijn eerste vriendje. Het voelde ondankbaar hem de bons te moeten geven toen ik, september 1980, in Amsterdam verliefd werd op een meisje. Er was iets gruwelijks mis met mij.

En toen ontdekte ik haar, op mijn zoektocht naar léuke lesbische boeken: Andreas Burnier. Een kordate, kortgeknipte professor in de criminologie, die boeken schreef met titels als *Een tevreden lach*, *Het jongensuur* en *De zwembadmentaliteit*. Een vrouw die zichzelf een mannennaam had aangemeten en met snor en baard op de auteursfoto van haar debuutroman stond; dan telde je tenminste mee. Haar boeken waren zowel serieus als geestig. Vooral om *De huilende libertijn*, volgens Burnier zelf 'de eerste volwaardige roman over een picaro uit de andere mensheidshelft', heb ik me echt ziek gelachen. In mijn enthousiasme voor *De huilende libertijn* bevind ik mij in goed gezelschap. Voor schrijver en journalist Marja Pruis, destijds student Nederlands, voelde het als een verlossing:

'Eindelijk het boek der boeken (...) Het is de Nederlandse Orlando zou je kunnen zeggen, de roman van Virginia Woolf waarin even makkelijk door de eeuwen heen wordt gevlogen als van geslacht veranderd.

Burnier is alleen een tikje minder serene en aristocratisch, en net even woedender.'

Hoofdpersoon van Burniers derde roman is de 22-jarige Jean Brookman, studente filosofie in Amsterdam, die niet bar veel tijd in de collegebanken doorbrengt, maar des te meer in het gezelschap van de door haar bewonderde Laïs, op wier zolderkamer à la Sappho een kring van jonge studentes bijeenkomt om over intellectuele zaken te praten. Jean woont samen met Corinne, een hardwerkende dokter, zestien jaar ouder dan zij. Ze leerden elkaar kennen op de reünistenbijeenkomst van 'George Sand, litterair-filosofisch dispuut en trefpunt voor meisjes die niet om te trouwen aan de universiteit waren gekomen,' waar Jean een inleiding hield over het 'Het verval van de wijsbegeerte sinds Plato.' In de begintijd was hun relatie vol passie, maar nu is Corinne vaak moe en voelt Jean zich eenzaam. Als Laïs haar vraagt naar Spanje te gaan om haar grote liefde Stéphanie, van wie ze al een poos niets gehoord heeft, op te zoeken, verkiest ze deze geheime missie dan ook boven de geplande vakantie met Corinne.

Wat volgt, zijn humoristisch beschreven schelmenavonturen: Jean lift mee met een groepje studenten, ze krijgt contact met de diplomate Stéphanie die haar verleidt, en wordt door de antifascistische strijdster Paola opgeleid tot guerilla. Daarna richt ze zelf met behulp van Stéphanie,

Laïs, Paola, Corinne en Kiki in de Sahara een academie voor begaafde meisjes op, waar ze naast kennis ook vechttechnieken opdoen. Als de opstand van vrouwen tegen de heersende macht wordt neergeslagen, trekt Jean zich terug om een boek te gaan schrijven met de veelzeggende titel ‘Beyond reductionism’. (Dat haar hoofdpersoon de strijd opgeeft werd Burnier door feministes kwalijk genomen. Haar belletrise is echter geen propaganda, zei ze daarover.)

Burnier was 39 jaar toen *De huilende libertijn* verscheen en had er na een afgebroken studie filosofie en een scheiding van de echtgenoot met wie zij twee kinderen kreeg voor gekozen om openlijk als homoseksuele vrouw door het leven te gaan. Zij debuteerde in 1965 met de roman *Een tevreden lach*, over de medicijnenstudente Simone, die op meisjes valt en eigenlijk een jongen wil zijn. ‘Een zeldzaam talent,’ wordt Burnier genoemd. Waar sommige recensenten nog menen dat een mannelijke auteur zich in het leven van een jonge lesbische vrouw heeft verplaatst, is het de meeste wel duidelijk dat achter het pseudoniem een vrouw schuilgaat die vanuit haar eigen ervaringen schrijft. De vorm van haar debuut is zeer origineel: verhalend proza wordt afgewisseld met filosofische beschouwingen, poëzie en maatschappijkritiek.

Ook in *Het jongensuur* (1969) is de hoofdpersoon een meisje dat Simone heet en liever een jongen wil zijn. (Tegenwoordig wordt Burnier door sommigen als transseksueel beschouwd.) De in deze roman beschreven onderduikervaringen hebben een autobiografisch karakter. Geboren in 1931 in Den Haag in een liberaal joods gezin, heeft Burnier tijdens de Duitse bezetting om aan deportatie te ontkomen als kind zonder haar ouders op wel zestien verschillende adressen ondergedoken gezeten.

In het publieke debat heeft ze zich als romancier, essayist en wetenschapper wars van gehuichel betoond. Ze was niet bang afwijkende standpunten in te nemen. Dit is des te moediger als je bedenkt dat ze in haar privéleven juist veel last had van gevoelens van onveiligheid en uit angst afstand hield tot joodse kringen. Pas op oudere leeftijd durfde zij bijvoorbeeld de synagoge te bezoeken. Niettemin zag Burnier ook een voordeel in behoren tot een onderdrukte groep. Biograaf Elisabeth Lockhorn citeert haar in *Andreas Burnier, Metselaar van de wereld* (2015): ‘Voor iemand die behoort tot de heersende kaste is het veel moeilijker ooit tot enig inzicht te komen.’

De toon die Burnier in *De huilende libertijn* aanslaat, is satirisch-ironisch, maar de woede om sekseongelijkheid (door haar steevast ‘seksefascisme’ genoemd) die eronder schuilgaat, is bittere ernst. Een voorbeeld hiervan vormen Jeans gedachten, terwijl ze op de thee is bij medestudente Kiki, die enthousiast vertelt over een marxistisch-leninistische werkgroep: Jean wil liever de vrouwelijke helft van de mensheid bevrijden.

‘Wat doet het terzake, dacht ik, of rancuneuze baardmanzen of kakkineuze vestdragers hun belangen en die van de bevriende seksegenoten behartigen? Elites zijn onvermijdelijk, in elk type samenleving. Maar wat interesseert mij de wisseling van elites, als die toch steeds voor 90% of meer uit mannetjes blijken te bestaan (...). Ik zou een instituut moeten oprichten voor onderwijs aan bijzonder begaafde meisjes (...) Het moet een instituut worden naast het bestaande onderwijs. Een vijfde colonne, *right in the middle of male power society.*’

Naast alle woede over het feit dat vrouwen, hoe slim ook, niet voor vol worden aangezien, valt er zoals gezegd ook veel te lachen in het boek. Zo vraagt Jean zich af of het hun kapsel is waaraan

lesbische vrouwen (door haar gevoelsgenotes genoemd, afgekort g.g.) elkaar herkennen of dat het om iets anders gaat.

'Of is het de aura, die buitengewoon plezierige, magnetische, lustgolven inducerende aura (die voorkomt dat wij ooit onontvankelijk hoeven te choqueren), waaraan wij elkaar herkennen, terwijl wij op grond van onze materialistische opvoeding geneigd zijn te denken dat het zulke uiterlijke kentekenen als haren (of kleding, of gebaren) zouden zijn? Hoe zouden wij anders de sportieve, geëmancipeerde, a-, solo- of he-seksuele carrièrevrouwen weten te vermijden, de lieve, zachtmoedige grapevine meisjes kunnen ontdekken?'

Hier spreekt een zelfverzekerdheid uit qua hand van kiezen, die ik zelf aanvankelijk miste. (Mij hielp het enorm om niet langer in de collegebanken maar op de COC-dansavonden naar een meisje te zoeken.) Het is bevrijdend te lezen hoe Jean niet alleen met Corinne en Laïs, maar ook met Kiki, Stéphanie en Paola en nog wat anderen de liefde bedrijft. Qua versieren is Jean even voortvarend en succesvol als James Bond. Dat Burnier hier mede uit eigen ervaring spreekt, kan worden opgemaakt uit de over haar geschreven biografie. In de jaren na haar coming-out had ze vele affaires en stormde ze volgens de biografie van Lockhorn soms het COC binnen met de mededeling: 'Ik moet voor vannacht nog een vrouw hebben.' Niet iedereen was gecharmeerd van haar openheid. Een recensent spreekt van 'een irritant goed geschreven (en dat voor een schrijfster!) stukje pornografie voor huismoeders.' Criticus Paul de Wispelaere voorspelde in zijn recensie in *Het Vaderland* dat de manier waarop Burnier over lesbische seks schrijft een emanciperend effect zal hebben: 'Wat eenmaal uitgedrukt is, eist onherroepelijk bestaansrecht op.'

Ik ben zeker niet de enige die ze met haar vertoon van intellect en bravoure een hart onder de riem heeft gestoken. Maaïke Meijer, emeritus hoogleraar genderstudies, was vijftien toen *Een tevreden lach* verscheen. Zij zegt erover:

'Een eenzaam lesbo'tje in de provincie. Niemand was zoals ik. Ik had weinig geld, ik heb staande bij V&D ademloos het hele boek uitgelezen, ben er tien keer voor terugggegaan. Ik bewonderde haar. Andreas was de mooiste schrijfster die ik kende, ik voelde me gezien, gered. Het bestond, ik was dus niet gek.'

Hier kan ik mij alleen maar bij aansluiten. De humor, scherpte en onverschrokkenheid van Andreas Burnier hebben mij tot voorbeeld gediend, zowel persoonlijk als qua schrijven. De tirades over misstanden in de maatschappij waar de hoofdpersoon van mijn derde roman *Het laatste voorjaar* (2023) zich in enigszins archaisch taalgebruik aan overgeeft, zijn zonder meer geïnspireerd door het sarcasme waarmee Burnier in *De huilende libertijn* haar kritische noten kraakt.

Minke Douwes